

O naših zgodovinsko-umetniških spominkih.

Spisal konservator cesarski svetnik Ivan Franke.

Zadnja leta javlja c. kr. centralna komisija za ohranitev umetniških in zgodovinskih spominkov na Dunaju več zanimanja za slovenske pokrajine kakor prej in je izposlovala pri c. kr. ministrstvu za nauk in bogočastje raznih subvencij za ohranitvena dela. Da bi ostalo to hranitveno delovanje tudi za daljšo bodočnost, želi vzbuditi ali

IZ CERKVE SV. URHA PRI KRIŽNI GORI

pomnožiti, vglobiti in vzdržati zanimanje občinstva za spominke, zlasti onih činiteljev, katerih se tiče pred drugimi, namreč občinarjev in krajanov. Ker so pa naši spominki v pretežni večini verskega značaja, cerkvene stavbe in umetnine, sloni njih trajna ohranitev v prvi vrsti na zanimanju in nazaranju onih, katerim je izročeno vzdržavanje cerkvenih predmetov in ki imajo po svoji obč. izobrazbi vplivati v korist oceni in čisljanju predmetov po njih umetniški in zgodovinski vrednosti in važnosti, t. j. župnikov in duhovnikov vobče.

Centralna komisija izdaja svoje publikacije izključno v nemščini. Uvidevajoč, da edino z nemščino

njene težnje in njeni nazori o umetniških starinah ne morejo prodirati v slovenski živelj, je izrekla željo po primerni slovenski publikaciji, in ko sem isto obljubil in se je določil kot najbolj prikladen časnik za ta namen „Dom in Svet“, je oskrbela klišejev za ilustracije.¹

Umetniško-zgodovinskih spominkov je v slovenskih pokrajinah mimo drugih n. pr. na Koroškem še obilo, dasi se jih je v teku stoletij izgubilo nekaj popolnoma ali se jim je premenil prvotni izvorni značaj do neznatnosti. Slog ali kaka podrobna še ohranjena oblika stavb svedoči, da večina večjih in malih cerkva izvira iz dobe prehoda XV. v XVI. stoletje, okoli desetletja pred in po letu 1500. Velezanimiva in hvaležna naloga zgodovinarjev bi bila preučiti življenjske in gospodarske odnošaje te dobe in razkriti podlago in vire neoporekljivega takratnega procvitanja stavbinske in slikarske umetnosti. Poleg cerkvenih so sodobni profani spominki jako redki. Gradovi so razvaline, zapuščen in obsojeni razpadu (Žužemberk, Freienturn, Mirna i. dr.), le malo-kateri še služi gospodskemu bivanju, po naših mestih pa se umikajo v nikdar vračajočo se prošlost zadnja starejša poslopja novodobnim nazorom in potrebam.

Pri Slovencih in splošno v deželah na severu Alp je takrat v celotni vpadablajoči umetnosti vladala gotska tradicija, ki je ostala še dalje vplivna noter v XVII. stoletje in se je javila v kaki premičnini — kelihu, monštranci — tudi še na svodu cerkvene kora (presbiterija), ko se je na jugu Alp, v Florenci, v Rimu, v Benetkah i. dr. mesto starega že razvil in procvetel do svojega viška novi ali renesančni slog. Najslavnejši umetniki italjskega preporoda (renesance) so že legali v grob — Leonardo da Vinci 1519, Rafael Santi 1520, Michel Angelo Buonarotti (rojen 1475. l.) je ustvaril v Rimu kip Mozesov, slikal Sikstinsko kapelo v Vatikanu — ko so se javili na Slovenskem šele prvi sledovi preporodnega pokreta. Stara cerkev v Dvoru pri Polhovem Gradcu je v naši umetniški zgodovini med redkimi, morda edini spominek prehoda iz starega gotskega k novemu slogu; kor je pričel in dovršen

¹ Za to izrekamo zahvalo c. kr. centralni komisiji za ohranitev umetniških in zgodovinskih spominkov in gospodu pisatelju, vsekdar pripravljeni po svojih močeh pomagati, da se ohranijo kulturni spominki, ki so v čast naši domovini. Tudi kranjski deželni odbor prispeva od letos dalje k temu doslej premalo vpoštevanemu delu. Ured. „Dom in Sveta“.